ב"ה

שאול סילם

רב קהילת חב"ד בגילה – עיה"ק ירושלים ת"ו

מח"ס וכל מצותיך אמת || ראש ישיבת דעת מנחם ירושלים

מרבני מכון הלכה חב"ד

ההשגחה הפרטית במשנת גדולי ישראל ובאספקלריית החסידות

הרצאה עבור **מדרשת פנימיות** – אור ליום ה', י"ט בסיון התשפ"ג

1. <u>מורה נבוכים ח"ג פי"ז, פי"ח ופנ"א:</u>

דעות בני אדם בהשגחה, חמש דעות, והם כולם קדומות, ר"ל שהם דעות נשמעו מזמן הנביאים, מזמן הגלות התורה האמתית, המאירה לאלו המחשכים כלם.

- הדעה הא' - דעת האפיקורוס

הדעה הא' הוא מאמר מי שחשב **שאין השגחה כלל** ... וזה **דעת האפיקורוס**[1] ... והם הנאמר עליהם[2]: **כִּחֲשׁוּ בַּה'** וַיֹּאמְרוּ לֹא־הוּא וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב לֹוא נִרְאֶה[3]:

- הדעה הב' - דעת אריסט"ו

הדעה הב' דעת מי שיחשוב, **שקצת הדברים יש בהם השגחה** והם בהנהגת מנהיג וסדר מסדר, **וקצתם נעזב ומונח על המקרה**, וזה **דעת אריסט"ו**[4], ואני אבאר לך דעתו בהשגחה. הוא רואה שהש"י משגיח בגלגלים ומה שבהן, ומפני זה התמידו ... וכבר כתב אלכסנדר ואמר שדעת אריסט"ו שהשגחת השם תפסק אל גלגל הירח ... ההשגחה בהם הוא התמדתם על ענין שלא ישתנה ... ואשר האמינו זה הדעת ממי שיצא מכלל תורתנו, הם האומרים[5]: **עָזַב ה' אֶת־הָאָרֶץ** וְאֵין ה' רֹאֶה[6]:

- הדעה הג' - דעת כת האשעריאה[7] מן הישמעאלים

הדעה הג' הוא הפך זה הדעת השני, והוא דעת מי שרואה **שאין בכל המציאות דבר במקרה כלל** ... אבל הכל ברצון וכונה והנהגה ... **וזאת היא כת האשעריאה מן הישמעאלים** ... אמרו ... לא נשבה הרוח במקרה, אבל השם הניעה, ולא הרוח הפילה העלים אבל כל עלה נפל בגזרה מן השם, והוא אשר הפילו עתה בזה המקום, ואי אפשר שיתאחר זמן נפילתו או יקדם ... **ושהאדם אין יכלת בידו כלל לעשות דבר או להניח עשותו** ...

---

[1] ברמב"ם הלכות תשובה פ"ג ה"ח: שלשה הן הנקראים אפיקורסין: האומר **שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא** ללב בני האדם, **והמכחיש נבואתו של משה רבינו**, והאומר **שאין הבורא יודע מעשה בני האדם**, כל אחד משלשה אלו הן אפיקורוסים, עכ"ל הרמב"ם. להעיר שהתפיסה האפיקוראית, שנוסדה ע"י הפילוסוף היווני אפיקורוס (322- - 270- למנין הנוצרים), מתאפיינת בשאיפה להנאות גשמיות, תוך כדי שחרור מאמונות דתיות; וכנראה שטענות הכפירה הנ"ל מבטאות בדיוק את הרצון להתנתק מכל קשר עם אלקות, ע"מ להרגיע את המצפון לקראת חיי הפקרות. נציין כי הרמב"ם במורה נבוכים כאן, איננו מבחין בין האפיקורוס, לבין המכחישים את קיום ה' (כחשו בה' כו'), שע"פ הרמב"ם בהלכות תשובה שם ה"ז הם מינים ולא אפיקורסים; והוא כוללם יחד תחת השם אפיקורסים.

[2] ירמיה ה, יב.

[3] נראה שסיפיה דקרא מבטא את המניע ל"אמונה" זו, והוא מה שכתבנו לעיל בדעת הפילוסוף אפיקורוס.

[4] אריסטו (384- עד 322- למניינם). לציין כי אפיקורוס נולד בשנה בה מת אריסטו. יוצא אגב כי אריסטו נולד בתקופת אויל מרודך, היה בן 28 בשנת תליית המן הרשע, ומת 30 שנה אחר בנין בית שני.

[5] יחזקאל ט, ט.

[6] להעיר כי הפסוק כולו: וַיֹּאמֶר אֵלַי **עָוֹן בֵּית־יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ דָּמִים וְהָעִיר מָלְאָה מֵעֶוֶת** כִּי אָמְרוּ עָזַב ה' אֶת־הָאָרֶץ **וְאֵין ה' רֹאֶה:** מבטא, כמו הפסוק הנ"ל בירמיה, רצון פנימי לחיי הפקר – והרי בני ישראל, מאמינים בני מאמינים הם (עי' שבת צז, א).

[7] Acharisme - זרם איסלמי סוני, המסתייג מאוד מרעיונות הנצרות.

ויתחייב מזה הדעת ג"כ שיהיה ענין התורות בלתי מועיל כלל, אחר שהאדם אשר לו נתנה כל תורה, לא יוכל לעשות דבר, לא לקיים מה שצווה בו ולא להזהר ממה שהוזהר ממנו[8].

- הדעת הד' - דעת המעתזיל"א[9]

הדעת הד', **דעת מי שחשב שלאדם יכולת, ולזה ימשך מה שבא בתורה מן המצוה והאזהרה והגמול והעונש** ... **והמעתזיל"א** גם כן הם על זה הדעת ... **והם גם כן יאמינו שהוא יתעלה יודע בנפילת העלה ההוא וברמיסת הנמלה ההיא, ושהשגחתו בכל הנמצאות**[10] ...

ואין ראוי אצלי לגנות אחד מאנשי השלש כתות בהשגחה, כי כל אחד מהם הביאהו הכרח גדול ...

---

[8] עי' רמב"ם הלכות תשובה פ"ה:
הלכה א
רשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק **הרשות בידו**, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו, הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע, כלומר הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא, פן ישלח ידו.
הלכה ב
אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או א סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה, הוא שירמיהו אמר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, כלומר אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה, הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי וגו', וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו שהרשות עתה בידינו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו'.
הלכה ג
ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים, וכתיב ראה אנכי נותן לפניכם היום, כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים, ומפני זה הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם, כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה אלא הכל מסור להם.
הלכה ד
אילו האל היה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים, כמו שבודים מלבם הטפשים הוברי שמים, היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו, ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק, השופט כל הארץ לא יעשה משפט, ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפוץ ויהיו מעשיו מסורים לו וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ולא חפצו והכתוב אומר כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ, דע שהכל כחפצו יעשה ואף על פי שמעשינו מסורין לנו, כיצד כשם שהיוצר חפץ להיות האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל סובב בעיגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו, ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות, לפיכך דנין אותו לפי מעשיו אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה מריעין לו, הוא שהנביא אומר מידכם היתה זאת לכם, גם המה בחרו בדרכיהם, ובענין זה אמר שלמה שמח בחור בילדותך ודע כי על כל אלה ב יביאך האלהים במשפט, כלומר דע שיש בידך כח לעשות ועתיד אתה ליתן את הדין.

[9] Mutazilisme – זרם איסלמי, כיום משני מאוד, קיים בצפון אפריקה.

[10] בהמשך, מוסיף הרמב"ם שלשיטה זו קיים גמול בעוה"ב גם לבעלי החיים, כפיצוי, ואומר על זה: אמנם ענין זה הגמול לבעל חיים שאינו מדבר, לא נשמע כלל באומנתנו לפנים, וגם חכמי התלמוד לא זכרוהו כלל, אבל קצת האחרונים מן הגאונים ז"ל, כאשר שמעוהו מכת המעתזיל"ה, ישר בעיניהם והאמינוהו (ולהעיר מדברי רס"ג באמונות ודעות מאמר שלישי פ"י "ואם יש בשחיטה כו'", ובדברי שביל האמונה שם סקט"ז – ש.ס.). אך הרמב"ם בעצמו דוחה שיטה זו. **וע' לקוטי שיחות ח"ח עמ' 282, שם משוה הרבי שיטה זו לשיטת הבעש"ט, להיותה שיטה נדירה לפיה קיימת השגחה פרטית גם בדצ"ח** (פרט לענין הגמול לבע"ח, ע"ש).

- הדעה הה' - דעת הרמב"ם

והדעת הה' והוא דעתנו, רוצה לומר תורתנו ... שהאדם בעל יכולת גמורה, ר"ל שהוא בטבעו ובבחירתו וברצונו יעשה כל מה שיוכל האדם לעשותו ... וכן כל מיני בעלי חיים שאינם מדברים יתנועעו ברצונם, וכן רצה ה' יתעלה, ר"ל שמרצונו הקדום מאין תחלה, שיהיה כל בעל חי מתנועע לרצונו ... הכל הוא על צד הדין, והיותו ראוי במשפט הישר אשר **אין עול בו כלל** ... והוא אמרו עליו יתעלה: כי כל דרכיו משפט[11] ... שכל מה שתראה מעניני בני אדם המתחלפים ... **ונחשוב אנחנו שהוא נמשך אחר הראוי לאדם לפי פעולותיו** ... **והוא שאני אאמין שההשגחה האלהית אמנם היא בזה העולם התחתון, ר"ל מתחת גלגל הירח, באישי מין האדם לבד** ... **אבל שאר בעלי חיים וכל שכן הצמחים וזולתם, דעתי בהן דעת אריסט"ו, לא אאמין כלל שזה העלה נפל בהשגחה בו, ולא שזה העכביש טרף זה הזבוב בגזרה מאת השם ורצונו האישי עתה, ולא זה הרוק אשר רקק אותו ראובן התנועע עד שנפל על זה היתוש במקום מיוחד והרגו בגזרת השם, ולא שזה הדג שחטף ובלע זאת התולעת מעל פני המים ברצון אלהי אישי, אבל אלו כלם אצלי במקרה גמור כמו שחושב אריסט"ו** ... לא מצאתי כלל בדברי ספר נביא, שיש לשם השגחה באיש מאישי בעלי חיים, כי אם בבני אדם לבד, וכבר תמהו הנביאים גם כן על היות ההשגחה בבני אדם, ושהוא קטן ופחות משישגיח הבורא עליו, כל שכן בזולתו מבעלי חיים, אמר מה אדם ותדעהו וגו' ...

והראיה על היות שאר בעלי חיים בלתי מושגח בהן רק במין ההשגחה אשר זכר אותה אריסט"ו, מאמר חבקוק הנביא ע"ה, אשר ראה מהתגברות נבוכדנצר ורוב הרגו בני אדם, אמר: ה' אלהים' כאלו נעזבו בני האדם ונשכחו ונעשו **הפקר** כדגים ותולעי הארץ, הראה בזה המאמר שהמינים ההם נעזבים, והוא אמרו[12]: **וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כֶּרֶמֶשׁ לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ:**[13] ... ואחר כן ביאר הנביא שאין הענין כן[14], ולא על צד העזיבה והשכחה והעלות ההשגחה, אבל על צד העונש להם להתחייבם בכל מה שחל בהם ...

ולא תחשוב שזה הדעת יסתור אותו אומרו[15] **נותן לבהמה לחמה וגו'**, ואמרו[16] הכפירים שואגים לטרף ולבקש וגו', ואמרו[17] פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, ומאמר החכמים[18]: יושב וזן מקרני ראמים עד ביצי כנים, והרבה כמו אלו המאמרים הנכתבים הנמצאים, ואין בהם דבר סותר דעתי זה, **כי אלו כולם: השגחה מינית, לא אישית** ...

ממשיך הרמב"ם בפרק י"ח:

ואחר מה שהקדמותיו מהיות ההשגחה מיוחדת במין האדם לבדו משאר מיני ב"ח ... ולא תהיה ... ההשגחה האלהית בבני אדם כולם בשוה, אבל יהיה יתרון ההשגחה עליהם כיתרון שלמותם האנושי זה על זה, ולפי זה העיון יתחייב בהכרח שתהיה השגחתו בנביאים עצומה מאד ולפי מדרגותם בנבואה, ותהיה השגחתו בחסידים ובטובים כפי חסידותם וישרונם ... **ואמנם הסכלים הממרים, כפי מה שחסרו מן השפע ההוא היה ענינם נבזה וסודרו בסדר שאר אישי מיני בעלי חיים, נמשל כבהמות נדמו** ... לאברהם נאמר

[11] האזינו לב, ד.
[12] חבקוק א, יד.
[13] וע' בפירוש"י שם: ותעשה אדם לפני נבוכדנצר, **הפקר כדגי הים, שכל הרוצה לצוד, צודה מהם**.
[14] לגבי האדם.
[15] תהלים קמז, ט.
[16] תהלים קד, כא.
[17] תהלים קמה, טז.
[18] גמרא שבת קז, ב.

אנכי מגן לך, ונאמר ליצחק ואהיה עמך ואברכך, ונאמר ליעקב והנה אנכי עמך ושמרתיך, ונאמר לאדון הנביאים ע"ה כי אהיה עמך וזה לך האות, ונאמר ליהושע כאשר הייתי עם משה אהיה עמך, זה כלו מבואר ההשגחה עליהם מפי[19] שלימותם, ונאמר בהשגחה על החשובים החסידים ועזיבת הסכלים, רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו כי לא בכח יגבר איש ... ונאמר בהשגחה על החסידים גם כן שומר כל עצמותיו וגו', עיני ה' אל צדיקים וגו', יקראני ואענהו וגו', והפסוקים אשר באו בזה הענין רבו מלספור, ר"ל בהשגחה על בני אדם כפי שיעור שלימותם וחסידותם. **וכבר זכרו הפילוסופים גם כן זה הענין, אמר אבונצ"ר**[20] **בפתיחת פירוש לספר ניקומכוס**[21] **לאריסט"ו** ...

עוד במורה נבוכים[22]**, פרק נ"א:**

והנה נגלה אלי עיון נפלא מאד, יסורו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות, והוא שאנחנו כבר בארנו בפרקי ההשגחה, כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל, תהיה ההשגחה בו, **והאיש השלם בהשגתו, אשר לא יסור שכלו מהשם תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד** ... ומפני זה יראה לי כי כל מי שתמצאהו רעה מרעות העולם מן הנביאים או מן החסידים השלמים, לא מצאהו הרע ההוא רק בעת השכחה ההיא ... ואחר שהענין כן, כבר סר הספק הגדול אשר הביא הפילוסופים, לשלול השגחת השם מכל איש ואיש מבני אדם, ולהשוות ביניהם ובין אישי מיני שאר בעלי חיים, והיתה ראיתם על זה מצוא החסידים והטובים רעות גדולות, והתבאר הסוד בזה, ואפילו לפי דעתם, ותהיה השגחת הש"י מתמדת במי שהגיע לו השפע ההוא המזומן לכל מי שישתדל להגיע אליו, ועם הפנות מחשבת האדם והשיגו הש"י בדרכים האמתיים ושמחתו במה שהשיג, **אי אפשר שיקרה אז לאיש ההוא מן ממיני הרעות, כי הוא עם השם והשם עמו, אבל בהסיב מחשבתו מהשם, אשר הוא אז נבדל מהשם, השם נבדל ממנו, והוא אז מזומן לכל רע שאפשר שימצאהו** ... אבל מי שאלהיו בקרבו לא יגע בו רע כל עקר[23] ...

2. <u>הרמב"ן פרשת וירא:</u>

כמו הרמב"ם, הרמב"ן כותב שלעתים, נותן ה' את בני האדם תחת השפעת המקרה.

בפרשת וירא, עה"פ: כי ידעתיו למען אשר יצוה כו'[24], כותב הרמב"ן: ירמוז, כי ידיעת השם שהיא השגחתו בעולם השפל, היא לשמור הכללים. **וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בא עת פקודתם. אבל בחסידיו, ישום אליו לבו לדעת אותו בפרט, להיות שמירתו דבקה בו תמיד**, לא תפרד הידיעה והזכירה ממנו כלל. כטעם לא יגרע מצדיק עיניו (איוב לו ז). ובאו מזה פסוקים רבים, כדכתיב (תהלים לג יח) הנה עין ה' אל יראיו, וזולת זה[25].

---

[19] ג"א: כפי.

[20] **אבו נצר מוחמד אלפאראבי**, מדען ופילוסוף מוסלמי מקזחסטן, מסוף המאה התשיעית - תחילת המאה העשירית למנין הנוצרים, שנתפש על ידי מוסלמים כממשיכו של אריסטו (מכנים את אריסטו: החכם הראשון, ואת אבו נצר: החכם השני). **באגרת לרבי שמואל אבן תיבון** (מתרגם המורה, השמונה פרקים, אגרת תימן, אגרת תחיית המתים ועוד – בן דורו של הרמב"ם, נולד בלוניל (Lunel) ונפטר במרסיי (Marseille) – **בנו של רבי יהודה אבן תיבון**, מתרגם החובות הלבבות, הכוזרי, האמונות ודעות – נולד בגרנדה ונפטר בלוניל), משבח הרמב"ם מאוד את אבו נצר.

[21] ספר פילוסופיה הדן באתיקה.

[22] חלק ג'.

[23] עי' שבת ל, א-ב לגבי הסתלקות דוד המלך ע"ה; ב"מ פו, א לגבי הסלקות רבה בר נחמני.

[24] וירא יח, יט.

[25] בספר קהילת יעקב לרב יעקב צבי יאליש, תלמיד החוזה מלובלין; ח"ב עמ' תרמ"ט, ערך השגחה, מביא שבדומה כתב גם רבינו בחיי על אותו הפסוק, אך הקהילת יעקב מקשה עליהם מירושלמי שביעית, הביאו התוספות בע"ז טז, ב ד"ה דימום, ששמע רשב"י מן שמיא שצפור, מבלעדי שמיא, לא מתצדי. ובקהילת יעקב מתרץ דלשיטה זו, חייבים לומר שההשגחה הפרטית: מהשר. וע' בלקו"ש ח"ח עמ' 281 שהרבי נו"נ בדברים, וכותב: **ולא מצאתי חבר לדעתו לע"ע.**

ועוד בפרשת וירא[26], בהקשר לאנשי סדום, מתייחס הרמב"ן לפרשת פילגש בגבעה[27], וז"ל: **והנה הלך השם עם שניהם בקרי והניחם למקרים.** ובני בנימין היו גבורים, ועריהם בצורות, והשחיתו בישראל הבוטחים בזרוע בשר, והוסיפו עונש על ענשם, כי די היה להם להבריח ישראל מן הגבעה, והם הכו בהם למשחית איבת עולם, והפילו מהם עם רב ועצום, כ"ב אלפים.

3. ספר החינוך – מצוה קס"ט: להביא את המצורע אל הכהן:

יש כתות בני אדם יחשבו כי השגחת השי"ת על כל עניני העולם ... בנפול עלה אחד מן האילן, הוא גזר עליו שיפול ... וזה דעת רחוק הרבה מן השכל. ויש כתות רעות יחשבו שלא ישים השגחתו ... והוא דעת הכופרים. ובעלי הדת האמיתיים ממאמינים שהשגחתו ב"ה **על כל מיני בע"ח, בכלל**.

4. שומר אמונים[28] (הקדמון)[29] בשם הרמ"ק[30]:

אמנם השגחה פרטית, כגון אם יחיה שור זה או ימות ... אין כח בשר העליון להשגיח בזה, וכל הבעלי חיים, וכל שכן הצומח ודומם לא יושגחו על פרטי ענינים כאלו ... **זולת אם יגיע מזה איזה ענין אל השגחת האדם** ... ועל דרך זה נמצאת השגחה לאדם בבעל חיים שלו, כגון אם ישמין שורו ... אם תשבר כדו.

5. שיטת הבעל שם טוב[31]:

וכידוע בענין השגחה פרטית, שמבאר מורנו הבעש"ט נ"ע, דלא זו לבד דכל פרטי תנועות הנבראים למיניהם היא בהשגחה פרטית מהבורא ית'[32], והשגחה פרטית הלזו היא חיות הנברא וקיומו, **אלא דעוד זאת דתנועה פרטית דנברא פרטי הרי יש לו יחס כללי לכללות כונת הבריאה, ועל דרך דוגמא הנה תנועת אחד הדשאים הצומח בעמקי יער, או באחד ההרים הגבוהים, או בעמקים היותר עמוקים אשר לא עבר שם איש, הנה לא זו בלבד דתנועת הדשא ההוא, לימינו ולשמאלו, לפנים ולאחור, בכל משך ימי חייו, הוא עפ"י השגחה פרטית אשר הוא ית' גזר אומר, אשר דשא פרטי זה חי' יחי' חדשים ימים ושעות קצובות, ובמשך זה יסוב ויכוף לימינו ושמאלו לפניו ולאחוריו במספר כזה וכזה, אלא עוד זאת דתנועת הדשא הפרטי הלזה יש לו יחס כללי לכללות כונת הבריאה**, דבצרוף ואחוד כל הפעולות הפרטים של הרבוי רבבות פרטים אין מספר שישנם בכל האלפים ורבבות מינים שישנם בהד' חלוקות דדצח"מ, הנה נשלמה כונה העליונה בסוד הבריאה כולה, וא"כ הנה לא זו בלבד דתנועה אחת של דשא פרטי היא באה בהשגחה פרטית, אלא עוד זאת דגם תנועה אחת של דשא פרטי משלים הכונה העליונה בענין הבריאה.

---

[26] על וירא יט, ח.

[27] ספר שופטים, פי"ט.

[28] לרב יוסף אירגס, מקובל איטלקי, תלמידו של הרמ"ז, מוזכר בדרך צמותיך, שרש מצות התפלה, סע' ל"ד. להעיר כי רבי יוסף אירגס לחם רבות נגד השבתאות. הוא נולד 13 שנה לפני הבעש"ט.

[29] בסופו - ויכוח שני, סע' פ"א.

[30] בספר אלימה רבתי עין כל תמר ה' פ"א.

[31] ספר כתר שם טוב, הוצאת קה"ת, סי' קי"ט [/ קע"ט]. ע"ד שיטת הבעש"ט בהשגח"פ בארוכה – ראה רשימה "השגחה פרטית" – אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"א ע' קיח ואילך. לקוטי שיחות ח"ח ע' 277 ואילך. וראה אגרות-קודש ח"ב ע' שצד. לקוטי שיחות ח"ד ע' 1253 ואילך. ח"ז ע' 63. ח"ט ע' 181. חי"ג ע' 164-5. חי"ח ע' 167. ע' 199. חכ"ג ע' 157. ח"ל ע' 149. "רשימות" חוברת מד, ועוד (מראי המקום נלקח מההערות על ספר כתר שם טוב. ההפניות ללקו"ש: ללקו"ש המקוריים, בשפת יידיש).

[32] ע' אגב בדברי האריז"ל בשער הגלגולים הקדמה כ"ה, שם דן ביחס שבין פרטי הבריאה לבין השרים הממונים עליהם, והדברים ודאי קשורים להשגחה הפרטית על דצ"ח, וצריך עוד עיון בענין.

ושם בהערה, מובאים דברי **הרבי הריי"צ מספר המאמרים קונטרסים**[33], וז"ל:
אשר **מזה יוצא לנו ענין עמוק בעבודה**, דכאשר יתבונן האדם: ומה אם דשא אחד פרטי הרי גם מספר תנועותיו ואופניו הוא בא בהשגחה פרטית ונוגע להשלמת כונת הבריאה, הנה האדם, **הרי ודאי שהוא מושגח בהשגחה פרטית בכל פרטי פרטיות עניני צרכיו, אשר ע"כ הנה עיקר השתדלותו צריכה להיות בזה שלא יקלקל, והוא שלא יגרום מניעה ועכוב בההשפעה העליונה, שהוא ית' זן ומפרנס לכל, וישים לבו ודעתו על טיב טהרת הכלי, והיינו דכלי פרנסתו יהי' עפ"י התורה טהורה מכל סיג פסולת דאונאה וכו', והנהגתו תהי' עפ"י התורה והמצות בשמירת תפלה בצבור וקביעת עתים לתורה, וקיום המצות מעשיות בחיות פנימי, שבזה ישלים כונת הבריאה**.

וע' לקו"ש ח"ז[34] וח"ל[35], שם מביא **הרבי**[36] **רמז לשיטת הבעש"ט, בדברי רש"י מסכת חולין סג, א**, ד"ה ומשפטיך, וז"ל הרבי בח"ז שם:
על השלך אומרת הגמרא: רבי יוחנן, כי חזי שלך (=כשהיה רואה שלך), אמר: משפטיך תהום רבה. ומסביר רש"י: ומשפטיך אף בתהום רבה, שזימנת שלך לשפוט ולעשות נקמתך בדגת הים להמית המזומנים למות.

ומוסיף הרבי:
ולענין זה רומז רש"י[37] במילים: פירשו רבותינו: זה השולה דגים מן הים, כדלהלן:
ידוע שהמילה "טבע" היא מלשון "טבעו בים סוף". ההסבר לכך הוא: כשם שהדברים שטבעו בים נמצאים שם בשלמות, אלא שאין רואים אותם, כי הים מסתירם, כך הוא גם ה"טבע": גם בו יש אלקות ... שכל המאורעות שבעולם עם כל פרטיהם ופרטי פרטיהם הם בהשגחה פרטית מהקדוש ברוך הוא, אלא שאז – לבושי הטבע מעלימים את החיות האלקית, שלא תיראה בגלוי, בהתאם לרצון הבורא שקבע כך.

וזהו הרמז בדברי רש"י "השלך – פירשו רבותינו זה השולה דגים מן הים", שמה שפירשו רבותינו על השלך – הפירוש שאמרו רבותינו בקשר לכך – משפטיך תהום רבה, זה הוא המוציא, השולה, את הדגים מההעלם וההסתר, מהים, ע"ש עוד.

6. <u>מדברי כ"ק אדמו"ר אודות ג' אופני השגחה:</u>

בתורת מנחם התוועדויות[38], כותב הרבי: ובכללות יש בזה שלושה אופנים: א) השגחה שהיא בהעלם לגמרי, וכמו בדומם, וכמו כן יש בני אדם שעניין ההשגחה אצלם הוא באופן כזה, והיינו שנעשה העניין באופן שהם אינם יודעים מזה לגמרי. 2) השגחה באופן שמרגישים משהו אבל לא יודעים מה זה, ועל דרך המבואר בעניין "מזלייהו חזי", שמצד המזל שלמעלה מרגישים גם הנשמה שבגוף שקורה משהו ... אבל אינם יועים מה זה. ג) השגחה באופן שמרגישים את ההשגחה עצמה, ומבינים את ההוראה שבדבר.

---

[33] ח"ב שע, ב.
[34] פרשת שמיני, שיחה א'. בלקו"ש המתורגם לעברית: עמ' 65 ואילך.
[35] עמ' 149 ואילך.
[36] בשם אדמו"ר הזקן – מובא בספר יהל אור לרבינו הצמח צדק עמ' קל"ב.
[37] על התורה, פרשת שמיני, יא, יז.
[38] תורת מנחם התוועדויות חלק כ"א שבת פרשת בראשית התשח"י עמ' 137.

7. <u>ספר Hasard et Chaos למתמטיקאי הצרפתי Pierre Ruelle:</u>

ע"ש[39] שתוצאות מחקרו מוכיחות את אמיתות דברי הבעש"ט.

8. **<u>השגחה פרטית פנימית והשגחה פרטית חיצונית:</u>**

עי' **דרך החיים לאדמו"ר האמצעי** שער התשובה[40], וכן לקוטי שיחות חי"ח[41], **שדעתו של הרמב"ם אינה מהווה סתירה לדברי הבעש"ט**, אלא שהרמב"ם מדבר על **השגחה פרטית פנימית**, שהיא השגחה פרטית **גלויה**, ועל השגחה כזו אומר הרמב"ם שהיא רק במין האדם, וגם זה, בהתאם לדבקותו בה'; כ"ע והבעש"ט שמדבר על השגחה פרטית בדומם צומח וחי, מדבר על **השגחה פרטית חיצונית**, שאינה גלויה אלא מלובשת בלבושי הטבע, והפסוק[42]: וְהַסְתַּרְתִּי פָנַי, מדבר **על הסתרה על ההשגחה הפרטית הפנימית**.

[39] בעמ' 100 ואילך.
[40] פ"ט (יג, א-ב).
[41] עמ' 7-216 בתרגום ללשון הקודש.
[42] וילך לא, יז.